

Vizuálně motorické komunikační systémy sluchově postižených (znakový jazyk, znakovaná čeština)

Zákon o znakové řeči č. 155/1998 Sb.

Znakovou řečí se pro účely tohoto zákona rozumí **český znakový jazyk a znakovaná čeština**:

- **český znakový jazyk** je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu
- **znakovaná čeština** je umělý jazykový systém, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími
- znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována
- spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka

Znakový jazyk

- Nejmenší jednotkou ZJ je znak (znak = slovo–jednotka mluveného jazyka)
- ZJ umožňuje SP bezprostřední poznávání světa
- počátky lingvistického výzkumu – Wiliam Stokoe - *Sign Language Structure* , 60. léta, USA

Odlišnost ZJ od mluveného jazyka:

- mluvené jazyky jsou **lineární** - v jazykové výpovědi není možný jiný způsob než řadit postupně jeden znak (slovo) za druhým
- znakové jazyky jsou **simultánní** - znaky lze provádět současně, protože lze využívat trojrozměrného artikulačního prostoru - **inkorporace** – včleňování př.)
 - inkorporace **časových údajů** (minulý týden, příští týden, pozítří)
 - inkorporace **počtu** (dva roky, tři měsíce, čtyři hodiny)
 - inkorporace **osobních zájmen** (dát, ptát se)
 - simultánní **artikulace záporu** (nechci, nebavit, nemám hlad), apod.
- **Manuální nosiče** – významy jsou nesené tvary, pozicemi a pohyby rukou
- **Nemanuální nosiče** – mimika, pohyby a pozice hlavy, horní část těla

Foneticko fonologická stavba ZJ

Tvar rukou (při artikulaci)	DEZ
Poloha rukou (místo, kde je znak artikulován)	TAB
Pohyb rukou	SIG
Orientace dlaně a prstů (ve vztahu k tělu)	ORI 1/ORI 2
Vztah ruky k ruce (u znaků artikul. oběma rukama)	HA

Využívání prostoru při znakování:

Při znakování **volně v prostoru** jsou tři základní oblasti:

a) před obličejem- *kůň, slunce, zelený*

- b) u krku - *hodina, nedoslýchavý, poslouchat*
c) před tělem - *továrna, umělec, kultura, auto*

- Některé znaky při artikulaci mění svůj základní prostor - *bydlet, syn, nádraží, pes, šikovný*.
- Na **těle** lze identifikovat asi 26 míst, kde lze znak ukazovat.

Odchytky ve znakovém jazyce:

- **regionální odchytky** (potom, kaše, vejce)
- **sociální odchytky**, vzdělání uživatelé ZJ berou více výpůjček z mluveného jazyka země, kde žijí
- **odchytky podle pohlaví** - ženy někdy ukazují jinak než muži
- **odchytky generační** - starší lidé používají staré znaky, někdy dochází k záměrné změně znaků mladší generací, která nechce, aby jim starší vždy plně rozuměli

- **dětský jazyk** (znakujeme-li na děti, automaticky používáme jednodušší, vizuálně výraznější jazyk), jazyk dospělých

Možnosti osvojení vizuálně pohybových jazyků:

- **metoda lingvistická (indirektní)** – na základě mateřského jazyka se učí cizímu jazyku
- **metoda nativní (mateřská)** – učí se napodobováním, vše probíhá přirozeně, vychází z reflexologických zákonitostí

Etapy ontogenetického vývoje znakového jazyka ve znakovém prostředí:

- pohyby, gesta, výraz obličeje
- znakové žvatlání (4-6 měsíců)
- protoznaky, nejsou to znaky, ale začínají se jim podobat (užívá je k označování sebe sama, lidí, místa a věci) – příp. pointing
- stupeň jednoho znaku (8-12 měsíců)
- stupeň dvou znaků (16-24 měsíců)
- stupeň tří znaků (24-30 měsíců)
- osvojování morfologie znakového jazyka
- používání delších komplexních výrazů
- po 5. roce se upevňuje základní stavba jazyka
- 10-12 let začínají se používat komplikované výrazy

Doporučená literatura k problematice:

MACUROVÁ, A. *Proč a jak zapisovat českého znakového jazyka*. Speciální pedagogika 6, 1996, č. 1, s. 5-19
MACUROVÁ, A. *Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky)*. Speciální pedagogika 11, 2001, č. 2, s. 69-75

Nejčastější chyby při tlumočení:

- nerespektování specifik obou jazykových kódů
- zatajování informací
- tlumočník mluví o neslyšícím jako o třetí osobě
- ignoruje dotazy neslyšícího
- přichází pozdě
- nepohybuje se s klientem

Dělení tlumočnických služeb:

- tlumočení pro jednotlivce při vyřizování osobních záležitostí (např. návštěva u lékaře, na úřadě)
- tlumočení při přednáškách a jiných vzdělávacích a kulturních akcích
- tlumočení při řízení u státních orgánů (soudy, policie)
- asistenční tlumočení (např. pro studenty)

Možnosti financování tlumočnických služeb:

- organizace pro sluchově postižené – tlumočník jako zaměstnanec
- pečovatelská služba (70Kč/h)
- Centrum zprostředkování tlumočení pro neslyšící (250Kč/h)
- soud, policie
- organizátor akce (schůze, kurzy,..) – tlumočník vlastní živnostenský list, příp. dohoda o provedení práce

Komunitní tlumočení – tlumočení v běžných každodenních situacích

Tlumočení divadelních představení:

- **Zónové** tlumočení – tlumočníci jsou přítomni na jevišti, jejich umístění se mění se změnou scény či dějství tak, aby byli vždy přítomni v té části jeviště, kde je soustředěn děj. Tlumočníci většinou stojí na vyvýšeném místě a tlumočí minimálně ve dvou. Tlumočníci mají oblečeny kostýmy, které jsou co nejméně výrazné
- **Stínové** tlumočení – tlumočníci jsou maximálně zapojeni do představení na divadle, pohybují se spolu s herci a jsou jakoby jejich stíny. Výhodou tlumočení je, že si neslyšící nemusí vybírat mezi tlumočnickem a hercem.
- **Statické** tlumočení – jeden tlumočník tlumočí představení ze statické pozice

Tlumočení hudby:

- Úkolem tlumočnicka není předat neslyšícímu divákovi jen obsah skladby, ale také rytmus, náladu skladby a také náladu a nasazení interpreta.

Organizace tlumočnicků:

- **OTZJ** - Organizace tlumočnicků znakového jazyka
- **ČSTZJ** - Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka
- **ČKTZJ** - Česká komora tlumočnicků znakového jazyka
- **EFSLI** (European Forum of Sign Language Interpreters) – Evropská organizace tlumočnicků znakového jazyka, 1993 byla ČKTZJ přijata za plnohodnotného člena

Možnosti vzdělávání:

- Certifikační vzdělávací program pro tlumočníky (ČKTZJ)
- tlumočnický ČZJ
- transliterátor znakové češtiny
- vizualizátor mluvené češtiny (orální tlumočení)

Neslyšící tlumočnick:

- když klient používá nestandardní znaky či gesta, domácí znaky, specifické pro určitý region, profesi, atd.
- používá cizí znakový jazyk
- má minimální či omezené komunikační dovednosti
- je HS nebo má velmi omezené zrakové vnímání
- neslyšící tlumočnick často pracuje v týmu se slyšícím, může tak zpřístupňovat specifika interkulturní komunikace (Neslyšící).

Hypertextové odkazy:

www.asnep.cz

www.cktj.com

www.ruce.cz